

Забара І.М.*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ РЕЖИМУ ІНФОРМАЦІЇ

У статті досліджуються питання, пов'язані з поняттям і розвитком одного з інститутів міжнародного інформаційного права – міжнародно-правового режиму інформації. Розглядається його цільове призначення, комплекс способів міжнародно-правового регулювання, що впливають на визначення умов доступності суб'єктів до певної інформації і можливостей поширення інформації між суб'єктами міжнародного права. Аналізуються види міжнародно-правового режиму, і вплив на них принципів міжнародного права.

Ключові слова: інформація, міжнародно-правовий режим, доступ, поширення.

В статье исследуются вопросы, связанные с понятием и развитием одного из институтов международного информационного права – международно-правового режима информации. Рассматривается его целевое назначение, комплекс способов международно-правового регулирования, влияющих на определение условий доступности субъектов к определенной информации и возможностей распространения информации между субъектами международного права. Анализируются виды международно-правового режима, и влияние на них принципов международного права.

Ключевые слова: информация, международно-правовой режим, доступ, распространение.

This article investigates issues related to the concept and development of one of the institutions of international information law – the international legal regime of information. We consider its intended purpose, the complex ways of international legal regulation affecting the determination of conditions of access of subjects to certain information and opportunities for the dissemination of information between subjects of international law. Analyzes the types of international legal regime, and the influence of the principles of international law.

Key words: information, international legal regime, access, dissemination of information.

Реальністю сучасного часу стало те, що розвиток міжнародних інформаційних відносин почав набагато випереджати їхнє міжнародно-правове регулювання. Поява нових відносин, їх ускладнення і трансформація викликають необхідність дослідження нових категорій, між яких окреме місце належить правовим.

---

* кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Серед таких, що використовуються доктриною міжнародного права для характеристики інформаційних відносин, окреме місце посідає міжнародно-правовий режим інформації. Як один з важливих інститутів міжнародного інформаційного права, він потребує свого дослідження, враховуючи, на те, що в умовах глобального інформаційного суспільства питання доступу до інформації та можливості її безперешкодного поширення набувають значної ваги і здатні суттєвим чином впливати на усі види міжнародної інформаційної діяльності.

Незважаючи на своє тривале становлення і розвиток, що пояснюється різницею у концептуальних підходах провідних держав світу до питань місця, змісту і ролі інформації у міжнародних відносинах, міжнародно-правовий режим інформації залишається цікавим як з теоретичної, так і практичної сторін.

Сучасні доктринальні дослідження міжнародно-правового режиму інформації, не будучи численними, визначають його окремі аспекти. Зазвичай, вони спираються на досягнення загальної теорії міжнародного права та низки його галузей. Роботи В.М. Корецького, Г.І. Тункина, І.І. Лукашука, В.Г. Буткевича, В.А. Василенка, А.С. Гавердовського, Ю.М. Колосова, П.М. Куриса, Ю.А. Решетова, Ю.М. Рібакова, Н.А. Ушакова, Д.І. Фельдмана, С.В. Черниченка заклали його теоретичні основи і знайшли подальший розвиток в працях О.В. Собакиної, І.І. Мисика, О.В. Ермишиної, О.Г. Дніпровського, Ю.М. Батурина, І.Л. Бачило, О.А. Городова, Л.К. Терещенко та інших.

Разом з тим, ряд положень щодо міжнародно-правового режиму інформації має дискусійний характер. В першу чергу це стосується його змісту, складових, використання у відносинах суб'єктів міжнародного права, впливу на міжнародно-правове регулювання спеціальних видів інформаційної діяльності.

Метою статті є дослідження міжнародно-правових засад регулювання режиму інформації.

При розгляді питань правового регулювання використання інформації суб'єктами міжнародного права, одними з найважливіших є питання, пов'язані із правовими можливостями як отримання необхідної інформації так і її поширення. Ці питання визначаються міжнародно-правовим режимом інформації, який, на нашу думку, можна визначити як комплекс способів міжнародно-правового регулювання, що встановлюється і спільно здійснюється суб'єктами міжнародного права щодо інформації при здійсненні ними спеціальних видів міжнародної інформаційної діяльності.

При цьому, суттєвим є питання щодо складових режиму, оскільки йдеться про такий об'єкт регулювання, як інформація. Враховуючи нематеріальну сутність інформації та її властивості, можна погодитись із твердженням Л.К. Терещенко, що правовий режим інформації має кілька складових, зокрема «цільове призначення, об'єкт правового регулювання, правовий стан суб'єктів правового режиму та комплекс способів правового регулювання і засобів юридичного впливу» [1]. Беручи до уваги те, що категорія «інформація», яка використовується в міжнародному і національному праві, має одні і ті ж властивості і характеристики [2], вважаємо, що складові міжнародно-правового та національно-правового режиму інформації є схожими. Проте, з урахуванням особливостей міжнародного права, можна зазначити наступне.

Комплекс способів міжнародно-правового регулювання становить основний елемент правового режиму, до складу якого відносять заборону, дозвіл і припис. В доктрині міжнародного права ці способи правового регулювання визначаються наступним чином: «1. заборона, тобто покладення обов'язків утримуватися від здійснення певного роду дій; 2. дозвіл, тобто надання права на самостійні активні дії; 3. припис, тобто покладення

обов'язку до активної дії» [3]. Зазначені способи застосовуються для встановлення і підтримання міжнародно-правового режиму інформації і закріплюються в правових нормах. При цьому, варто погодитись із думкою Л.К. Терещенко про те, що «різниця конкретних правових режимів інформації виражається в наявності більшої чи меншої кількості заборон і зобов'язань, пільг і дозволів, в їхньому різному поєднанні» [4]. Наприклад, положеннями міжнародних угод можуть встановлюватися: вільний доступ до інформації, обмежений доступ до інформації, вільне поширення інформації, обмежене поширення інформації, заборони на поширення певної інформації. «Правовий режим інформації дозволяє обрати оптимальне поєднання правових засобів для досягнення поставлених задач, які забезпечують врахування специфіки і особливий характер груп суспільних відносин, створення особливих підходів до їхнього регулювання» [5].

Варто додати, що при визначенні правових можливостей отримання необхідної інформації та її поширення можливим є і комбінація способів, які використовуються з метою встановлення окремих видів міжнародно-правового режиму інформації. При цьому «можливість різноманітного сполучення правових засобів дозволяє формувати правові режими, що найбільш відповідають поставленим завданням і конкретному виду інформації» [6]. Так, Б.І. Кучер слушно зауважує, що «правове регулювання складається з різних комбінацій зазначених способів, які пов'язані з видами правовідносин: активного типу, якщо в їхній основі лежать зобов'язуючі правові норми, які містять припис, як спосіб правового регулювання і пасивного типу, якщо в основі лежать забороняючі правові норми, що містять заборону як спосіб правового регулювання або правочинні правові норми, які містять дозвіл, як спосіб правового регулювання. Таким чином, спосіб правового регулювання є певним стимулятором у виборі необхідного при конкретних умовах варіанту поведінки сторонами, яким адресована дана правова норма» [7].

Це зауваження у повному обсязі відноситься до міжнародних інформаційних відносин, оскільки усі способи правового регулювання знайшли відображення в положеннях міжнародних угод, які визначали умови використання інформації у міжнародних відносинах.

Проте, виникає питання щодо того, чи є норми загального міжнародного права, які повинні лягти в основу договірної регулювання суб'єктами міжнародного права міжнародно-правового режиму інформації.

В якості таких норм виступають основні принципи сучасного міжнародного права, які застосовуються до договірної регулювання режиму будь-якої інформації, оскільки вони регулюють взаємовідносини між державами в усіх сферах міжнародних відносин і мають імперативний характер.

Необхідно звернути увагу на те, що у міжнародних інформаційних відносинах отримало поширення кілька різних концепцій щодо використання інформації (серед яких концепції «необмеженої свободи інформації», «нового світового комунікаційного порядку», «нового міжнародного інформаційного порядку» (з часом – «нового міжнародного інформаційно-комунікаційного порядку» та ін.), що вплинули на формування міжнародно-правового режиму інформації.

До того ж наголосимо, що міжнародно-правове регулювання режиму інформації, зокрема питань доступу і поширення інформації, здійснюється, на нашу думку, з урахуванням наступного:

по-перше, інформаційну діяльність здійснюють усі держави, незважаючи на різні рівні розвитку («цифрової нерівності»); активна інформаційна діяльність притаманна і іншому суб'єкту міжнародного права – міжнародним організаціям;

по-друге, характер інформації, як і характер використання інформаційно-комунікаційних технологій, є настільки різним, що формулювання основ їхнього правового регулювання, крім використання основних принципів міжнародного права, є складною, але здійсненою задачею;

по-третє, загальні принципи не можуть ґрунтуватися на припущенні, що основними видами міжнародної інформаційної діяльності є виключно збір, отримання і поширення інформації [9]. У певних випадках велике значення мають такі види як обмін, надання, зберігання інформації [10]; усі вони використовуються суб'єктами міжнародного права і мають нормативне регулювання;

по-четверте, для окремих видів інформаційної діяльності суб'єктів міжнародного права характерною є конкретизація міжнародно-правових режимів, оскільки кожен з них має свої особливості, що впливають з його природи;

по-п'яте, договори, норми яких передбачають встановлення певного міжнародно-правового режиму інформації, передбачають їхнє застосування не тільки між сторонами, а і по відношенню до третіх осіб;

по-шосте, зміст видів міжнародно-правових режимів інформації визначається їхнім цільовим призначенням, особливостями видів міжнародної інформаційної діяльності суб'єктів та особливостями виду інформації.

Разом з тим, беззаперечним є те, що регулювання міжнародно-правового режиму інформації між суб'єктами міжнародного права повинно здійснюватися при дотриманні договірними сторонами таких принципів сучасного міжнародного права, як принцип взаємної поваги державного суверенітету, суверенної рівності (рівноправ'я) держав, незастосування сили або погрози силою, територіальної цілісності, невтручання у внутрішні справи, мирного врегулювання міжнародних спорів, співробітництва держав, добросовісного виконання міжнародних зобов'язань.

Так, повний і виключний суверенітет над об'єктами інформаційно-комунікаційної інфраструктури (спільними базами даних, спільними інформаційними мережами тощо) належить державам-учасникам і тільки вони вправі спільно встановлювати міжнародно-правовий режим інформації і використання інформаційної інфраструктури. Проте, кожна держава може на свій розсуд використовувати належну їй інформацію і інформаційну інфраструктуру за умов не заподіяння шкоди суверенітету інших держав, їхнім правам і інтересам.

З принципу суверенної рівності впливає рівноправ'я держав при встановленні міжнародно-правового режиму інформації. Види міжнародно-правового режиму інформації повинні встановлюватися за взаємною згодою на основі рівноправ'я.

Нав'язування державі тих чи інших умов використання інформації шляхом тиску або примусу є неприпустимим, оскільки протирічить принципу незастосування сили або погрози силою.

З принципу недоторканності і цілісності державної території впливає обов'язок кожної держави використовувати таким чином належну їй інформації і об'єкти інформаційної інфраструктури, щоб це не заподіяло шкоди іншим державам.

В той же час кожна держава є вільною у межах договірного режиму використовувати інформацію на свій розсуд, оскільки це не заподіє шкоди суверенітету і територіальній недоторканості інших держав. Тому, будь-які претензії з приводу правомірного використання державами інформації є неприпустимими, оскільки складають втручання в її внутрішні справи.

Відповідно, будь-які спори між державами з приводу використання інформації повинні розв'язуватися ними взаємно погодженими мирними засобами.

Особливе значення при регулюванні міжнародно-правового режиму інформації має принцип співробітництва. Держави, відповідно до цього принципу, зобов'язані добросовісно співробітничати між собою у цілях досягнення взаємоприйняттого, такого що враховує їхні взаємні права, інтереси і загальнолюдські цінності врегулювання проблем використання інформації.

Разом з тим, основні принципи міжнародного права, що є керівними началами при регулюванні міжнародно-правового режиму інформації, не тільки не виключають, але й припускають договірну конкретизацію режиму інформації на основі взаємного співробітництва держав.

Вважаємо, що доцільно визначити і умови використання інформації у міжнародних відносинах, враховуючи на те, що цільове призначення міжнародно-правового режиму інформації полягає в упорядкуванні використання інформації у міжнародних відносинах.

Варто припустити, що використання способів міжнародно-правового регулювання (дозволу, заборони і припису) може відбуватися у кількох випадках, які полягають у визначенні як міри (ступеню) доступності суб'єкта до певної інформації, так і у визначеності міри можливого поширення суб'єктом певної інформації. Відповідно, формами міжнародно-правового режиму інформації виступають: а) доступ до інформації і б) поширення інформації [11].

Вважаємо, що ці види міжнародно-правового режиму інформації найбільш повно відповідають потребам суб'єктів міжнародного права при здійсненні ними спеціальних видів міжнародної інформаційної діяльності.

Норми, що встановлюють міжнародно-правовий режим інформації містяться у двосторонніх і багатосторонніх угодах, що укладаються державами і міжнародними організаціями. Вони, зазвичай, можуть містити як умови доступу до інформації, так і умови поширення інформації.

Заслужують уваги і інші складові елементи міжнародно-правового режиму інформації, зокрема суб'єкти і об'єкт.

Суб'єктами міжнародно-правового режиму інформації виступають суб'єкти міжнародного права – держави і міжнародні організації. Вони здійснюють усі види інформаційної діяльності, які необхідні для їхнього функціонування і безпосередньо зацікавленні як у поширенні інформації, так і у обмеженні поширення інформації певного змісту. Незважаючи на різні концептуальні підходи у питанні щодо використання інформації у міжнародних відносинах [11], саме вони визначають загальні положення міжнародно-правового режиму інформації.

Об'єктом правового регулювання, щодо якого встановлюються різні види міжнародно-правового режиму, є інформація.

Таким чином, розглянувши міжнародно-правові засади регулювання режиму інформації, варто зазначити, що міжнародно-правовий режим інформації характеризується наступним:

- встановлюється суб'єктами міжнародного права виключно на договірній основі;
- спрямований на реалізацію інтересів суб'єктів міжнародного права – держав і міжнародних організацій;
- основним елементом міжнародно-правового режиму інформації виступають способи міжнародно-правового регулювання – заборона, дозвіл і припис;
- зміст міжнародно-правового режиму інформації деталізується в конкретній нормі міжнародного права у вигляді моделі певної поведінки, яка реалізується шляхом дії або утримання від дії і застосовується тільки у відношенні інформації, яку визначають суб'єкти міжнародного права;

- встановлення міжнародно-правового режиму інформації залежить від змісту інформації;
- формами міжнародно-правового режиму інформації є «доступ» до інформації і «поширення» інформації;
- встановлення міжнародно-правового режиму інформації позначається на видах інформаційної діяльності.

Крім того, актуальними і перспективними, на нашу думку, можуть бути подальші дослідження впливу міжнародно-правового режиму інформації на конкретні види міжнародної інформаційної діяльності суб'єктів міжнародного права.

Література

1. Терещенко Л.К. К вопросу о правовом режиме информации // Информационное право. – 2008. – №1 (12) – С. 22.
2. Серед таких властивостей інформації визначають: змістовність, незалежність форми надання відомостей (О.О. Городов; див.: Городов О.А. Информационное право. – М.: Проспект, 2009. – С. 7), корисність, наявність в інформації сенсу, знакової втіленості, перероблюваність у певній алфавітній системі за відповідними граматичними правилами, здатність втілюватися в різні сигнали і відновлюватися з них (Ю.І. Черняк; див.: Черняк Ю.И. Информация и управление. – М., 1974. – С. 62-64), матеріальність, системність, ідеальність, віртуальність, невичерпність, відокремленість, вразливість (В.Н. Лопатін; див.: Бачило И.Л., Лопатин В.Н., Федотов М.А. Информационное право: учеб. / под. ред. акад. РАН Б.Н. Топорнина. – СПб., 2005. – С. 79-81), невичерпність і невитратність в процесі використання, фізична неможливість відчуження інформації від її власника, можливість необмеженого тиражування, копіювання, відтворення тощо (Л.К. Терещенко; див.: Терещенко Л.К. К вопросу о правовом режиме информации // Информационное право. – 2008. – №1 (12) – С. 21).
3. Кучер Б.И. Международный экономический порядок (Вопросы правового регулирования международных экономических отношений). – К.: Выща шк. Головное изд-во, 1988 – С. 39.
4. Терещенко Л.К. К вопросу о правовом режиме информации // Информационное право. – 2008. – №1 (12) – С. 21.
5. Терещенко Л.К. Там само. С. 21.
6. Терещенко Л.К. Там само. С. 21.
7. Кучер Б.И. Там само. С. 40.
8. ст. 19 Всеобщей декларации прав человека 1948 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml; ст. 19 Международного пакта о гражданских и политических правах 1966 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactecp.shtml.
9. п. 2 ст. 5 Конвенции о доступе к информации, участии общественности в процессе принятия решений и доступе к правосудию по вопросам, касающимся окружающей среды 1998 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/orhus.shtml; п.7 ст.3., п.26 ст.11 Конвенции об оценке воздействия на окружающую среду в трансграничном контексте 1991 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/env_assessment.shtml.; п.1 ст.2, ст. 3, ст.15 Конвенции о трансграничном воздействии промышленных аварий 1992 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/industrial_accidents.pdf.

10. Термін «поширення інформації» може розглядатися у кількох значеннях, зокрема 1. як форма міжнародно-правового режиму інформації і 2. як вид інформаційної діяльності суб'єкта.
11. Поява різних концепцій у міжнародних інформаційних відносинах, серед яких – концепції «необмеженої свободи інформації», «нового світового комунікаційного порядку», «нового міжнародного інформаційного порядку (з часом – »нового міжнародного інформаційно-комунікаційного порядку)» були викликані ідеологічними розбіжностями серед держав.